

SYLABUS

PSY401 METODOLOGIE V PSYCHOLOGII

Magisterský studijní program psychologie

Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Podzim 2010

Garant: Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.

Vyučující: Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.

Mgr. Stanislav Ježek, Ph.D.

Popis kurzu

Cílem kurzu je rozvíjet dosavadní metodologické poznatky a dovednosti studentů vč. schopnosti kritického čtení výzkumných studií, integrace různých aspektů kvalitativního a kvantitativního přístupu i samotného provádění různých typů výzkumu. Důraz bude kladen na zvyšování validity výzkumných zjištění, prohlubování znalostí o přípravě výzkumného projektu, zejména v podmínkách psychologické praxe.

Kurz má projektový charakter. Ze zpracovávaných výzkumných projektů mohou vzejít diplomové práce.

Tematicky je kurz orientován na oba výzkumné přístupy - kvantitativní i kvalitativní. V oblasti kvantitativních designů přidává k experimentálním a korelačním designům z bakalářského studia také designy N=1, evaluace a akční výzkum. V rámci kvalitativní metodologie jsou bakalářské poznatky rozšířeny o různé postupy analýzy kvalitativních dat. V obou přístupech budou zdůrazňovány praktické aspekty výzkumu v klinickém, organizačním (školním) a poradenském prostředí.

Hlavním záměrem kurzu je rozvinout znalosti a praktické dovednosti v oblasti různých výzkumných postupů (designů), které jim umožní fundovaně formulovat výzkumný projekt, na jehož základě je možné provést vlastní výzkum.

Po několika úvodních přednáškách je jádro kurzu věnováno seminárním diskuzím nad zpracovávanými projekty.

Program

1. „Disciplinovaný“ a mixed-methods výzkum jako přirozená alternativa k neproduktivnímu sporu kvantitativní a kvalitativní perspektivy. Klasifikace účelů výzkumného projektu a jejich návaznost plánování a design. Příprava projektu.
2. Rekapitulace tradičních výzkumných designů: experimentální, korelační (survey), případová studie (N=1, single-case, small-N). Evaluace a akční výzkum jako specifické typy výzkumných projektů. Specifika výzkumu v různých oblastech psychologické praxe.

3. Kvalitativní analýza – různé přístupy ke zpracování kvalitativních dat. Kódování a významové jednotky. Obsahová a tematická analýza, zakotvená teorie, narativní, diskurzivní, fenomenologická analýza.
4. Validita ve výzkumu. Integrace různých aspektů a pojetí validity.
5. Oponentura výzkumných projektů. (několik po sobě následujících seminářů).

Požadavky k zápočtu

Zápočet je podmíněn splněním dvou úkolů. Tím prvním je úspěšné zvládnutí zápočtového testu a tím druhým je odevzdání seminárního projektu ve stanoveném termínu a jeho přijetí vyučujícím. Oba úkoly jsou precizovány v následujícím textu.

Zápočtový test bude mít písemnou podobu a proběhne v zápočtovém týdnu (od 13. do 17. 12. 2010). Opravný termín zápočtového testu proběhne ve zkuškovém období. Zápočtový test bude vycházet především z Robsona (2002) a bude mít podobu otevřených otázek zjišťujících dovednost navrhnout design studie (či jeho část) vhodný pro určitou výzkumnou otázku či kontext. Příklad. Navrhněte design studie pro zhodnocení efektivity nového didaktického prvku (týmový projekt) ve výuce metodologie psychologie na VŠ. Navrhněte design studie zavedení pozice dětského psychologa na dětském ORL oddělení v nemocnici.

Seminární projekt bude zpracováván ve dvojicích. Detaily projektu jsou uvedené níže. Projekty budou prezentovány a diskutovány na seminářích. Termín pro přihlášení se k prezentaci na seminární skupině je **14. 10. 2010**. Prezentaci (ppt nebo pdf) je třeba vložit do odevzdávacího systému **nejpozději v neděli** před vlastní prezentací. Velmi dobře prezentované projekty, které budou zároveň téměř kompletní, mohou získat status „předpřijatých“, tzn. že nebudou ve své odevzdané podobě podrobeny detailní kritice. Termín pro odevzdání hotových projektů je **31. 12. 2010**. K hotovému projektu je nutné přiložit **3** nejzásadnější studie, z nichž projekt vychází. Nepřijatá verze projektů mohou být jednou přepracovány.

Základní učebnice

Robson C. (2002). *Real world research. A resource for social scientists and practitioner-researchers*. 2. vydání. Oxford: Blackwell. ISBN 978-0-631-21305-5

Messer, S. B. (2004). Evidence based practice: Beyond empirically supported treatments. *Professional Psychology: Research and Practice*, 35, 580 – 588.

Doplňující zdroje

Mixed methods a disciplinovaný výzkum

Ridenour, C. S., Newman, I. (2008). *Mixed-methods research: exploring the interactive continuum*. Carbondale : Southern Illinois University Press.

Hiles, D. (2001). *Rethinking paradigms of research in psychology*. Lecture Series, Brno.

Hendl, J. (1997). Metodologická triangulace v empirickém výzkumu. *Česká kinantropologie*, 1, 75-88. (<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/triang.htm>)

Štěpaníková, I., Čermák, I.(1999). *Vztah mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem: střet dvou paradigmat nebo cesta ke spolupráci?* In Heller, D., Sedláková,

M., Vodičková, L (Eds), Kvantitativní a kvalitativní výzkum v psychologii, 15 - 24. Praha: Psychologický ústav AV ČR.

Tashakkori, A., Teddlie, C., Eds. (2003). *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Filozofie vědy v psychologii

Bem S., Looren de Jong, H. (2006). *Theoretical issues in psychology. An introduction. 2nd ed.* London: Sage Publications.

Delanty G., Strydom, P., Eds. (2003). *Philosophies of social science. The classic and contemporary readings*. Philadelphia: Open University Press.

Kvantitativní výzkum

Ferjenčík, J. (2000). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Praha: Portál.

Abelson, R. P., Frey, K. P., Gregg, A. P. (2004). *Experiments with people: revelations from social psychology*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. (Ježek)

Kvalitativní výzkum

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Hendl J. (1997). *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum

Strauss, A. Corbinová, J. (1999). *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert.

Báčová, V. (2000). *Súčasný smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivizmu*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovské univerzity

Plichtová, J. (2002). *Metódy sociálnej psychológie zblízka. Kvalitatívne a kvantitatívne skúmanie sociálnych reprezentácií*. Bratislava: Média

Čermák, I., Miovský, M. (eds.). (2000). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí*. Brno, Boskovice: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert

Čermák, I., Miovský, M. (eds.). (2002). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí 1*. Brno, Tišnov: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert

Čermák, I., Lindénová, J. (2000). *Povolání: Herec (Kritické momenty v pracovním životě herců)*. Brno: Nakladatelství Větrné Mlýny, kapitola Teoretická východiska výzkumu na stranách 155-167

- Čermák, I., Štěpaníková, I. (1997). *Validita v kvalitativním psychologickém výzkumu*. Československá psychologie, 6, 503-512.
- Čermák, I., Štěpaníková, I. (1998). *Kontrola validity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu*. Československá psychologie, 1, 50-62.
- Čermák, I. (1999). *Hermeneuticko-narativní přístup k validitě interpretace nálezu v kvalitativně pojatém psychologickém výzkumu*. In: D. Heller, D., Sedláková, M., Vodičková, L (Eds), *Kvantitativní a kvalitativní výzkum v psychologii*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, pobočka Praha, 42 – 51
- Čermák, I. (2002). *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“)*. I. Čermák, M., Miovský (Ed). Sborník z konference Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí. Brno: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert, 11-25
- Hartnoll, R., Griffith, P., Taylor, C., Hendricks, V., Blanken, P., Nolimal, D., Weber, I. Toussirt, M., Ingold, R. (2003). *Průručka k provádění výběru metodou sněžové koule*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Brno, Tišnov: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert
- Wilson, H.S., Hutchinson, S.A. (1997). *Presenting qualitative research up close. (Visual Literacy in Poster presentation)*. In: J.M. Morse (Ed.), *Completing a Qualitative Project*. Thousand Oaks: Sage, s. 63-85
- Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (Eds.) (1994). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage Publications. – vybrané kapitoly (učebnice je dostupná v knihovně FSS).
- Yin, R. K. (2003). *Case study research: Design and methods*. 3rd Ed. Thousand Oaks: Sage.

Knihy pojednávající o metodologii zaměřené na určitou oblast praxe

- Cassell, C., Symon, G. (Eds.) (1994). *Qualitative methods in Organizational Research: A Practical Guide*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Marks, D.F., Yardley, L. (2004). *Research methods for clinical and health psychology*. Thousand Oaks: Sage Publications. (někdo v dlouhodobé)
- Schwab, D. P. (2005). *Research methods for organizational studies, 2nd ed.* Mahwah, London: Lawrence Erlbaum.
- Barker, C., Pistrang, N., Elliot, R. (2002). *Research methods in clinical psychology. An introduction for students and practitioners*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Oppenheim A.N. (1992). *Questionnaire design, interviewing and attitude measurement*. London: Continuum.
- Groves et al. (2004). *Survey methodology*. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Bradburn, N.M., Sudman, S., Wansink, B. (2004). *Asking Questions: The Definitive Guide to Questionnaire Design—For Market Research, Political Polls, and Social and Health Questionnaires, Revised Ed.* San Francisco: Jossey-Bass.

Další prameny budou podle potřeby uváděny v jednotlivých hodinách

SEMINÁRNÍ PROJEKT

Projekt společně zpracovávají trojice studentů. Při domlouvání týmů doporučujeme využít toho, že ze společného projektu mohou vzejít diplomové práce.

Protože v jednom semestru není prostor pro kompletní realizaci projektů a protože by bylo v rozporu s účelem kurzu omezit se pouze na malé projekty, je požadované stádium realizace projektu specifické. Cílem jsou pilotované návrhy projektů, tj. projekty *s prakticky ověřenou metodologií*. Je tedy třeba výzkumný postup navrhnout a vyzkoušet (viz specifikace níže). Ideální průběh jevy pracování návrhu výzkumného postupu, jeho prezentace na semináři, úprava dle diskuze, pilotáž a sepsání definitivního projektu.

Struktura odevzdávaného výzkumného projektu

Cíle a účel studie, tj. identifikace zájmů výzkumníka a cílové skupiny, které bude určena výzkumná zpráva, prvotní formulace výzkumného problému.

Konceptuální rámec. Stručný přehled empirických poznatků nutných k pochopení a docenění zformulované výzkumné otázky/hypotézy posuzovatelem. Měl by mít podobu kritického přehledu několika recentních empirických studií, či v menší míře přehledových studií. Zaměřte se nejen na konceptuální aspekty (úvod) a výsledky studií, ale i na použitou metodologii. Učebnice a referenční publikace nejsou přípustnými zdroji. Tři stěžejní citované studie musí být k odevzdávanému definitivnímu projektu přiloženy.

Předpokládaný přínos výzkumu - explicitně vyjádřit, čím studie přispěje k poznání, proč je nutné provést studii, proč právě nyní, jaké má očekávané zjištění potenciální dopad.

Výzkumné otázky popř. hypotézy. Vyvození výzkumných otázek s ohledem na účel a konceptuální rámec výzkumu. Formulace otázek je nejvýznamnějším východiskem výzkumu, které by nemělo být ani v diplomové práci podceňeno! Formulace otázek případně hypotéz, jejich důkladný rozbor, podotázky, alternativní hypotézy atd. Tvorba výchozího modelu.

Výzkumný postup (design studie). Popis základní strategie či organizace výzkumu. Pro různé typy výzkumu je potřeba uvést různé informace. Východiska pro volbu designu je třeba hledat především v použité empirické literatuře a pak v metodologických příručkách specializujících se na danou oblast. Zde by mělo být zřejmé, že jste využili některou ze speciálních metodologických příruček.

Výzkumný soubor. Zdůvodněný plán získání použitelného vzorku jevů (lidí) s ohledem na uvažovanou populaci a požadovanou míru zobecnění. Charakteristika souboru, kriteria, podle kterých jsou zkoumané osoby zahrnuty nebo vyloučeny z plánované studie, jak je soubor dostupný, místo, kde se výzkum bude konat, vymezení kontextu.

Etické předpoklady. Zhodnocení potenciálně problematických prvků výzkumného plánu: neuškodí případné publikování výsledků zkoumaným osobám, nebude výzkum pro ně příliš velkou zátěží? Získat od potenciálních zkoumaných osob (nejlépe písemný) souhlas s jejich participací ve výzkumu, někdy je nutné uzavřít kontrakt o tom, že ještě před zveřejněním výzkumné zprávy budou seznámeni s textem a budou mít možnost se k němu vyjádřit – zejména v kvalitativním výzkumu je tento postup využitelný pro zvýšení validity zjištění. Nakolik bude pro spolupracující osoby (respondenty, organizace) výzkum zatěžující a jaký bude charakter této zátěže.

Procedury pro tvorbu dat. Jaké metodiky, procedury, postupy, atd. budou použity při tvorbě či sběru dat, zdůvodnit. Podobně jako u designu jsou vhodným výchozím bodem pro další úvahy postupy použité v citovaných empirických studiích. V této pasáži předpokládáme velké a zřetelné využití zkušeností a poznatků z pilotáže.

Metody a postupy analýzy dat. Anticipovat rámcovou podobu dat a základní směry jejich analýzy. Předpokládají se znalosti o výzkumných otázkách a z nich vyplývajících možných typech analýzy dat, kontrola toho, zda je zde konsistence či koherence mezi cíli výzkumu, sběrem dat, technikami analýzy dat, a tedy i očekávatelnými výsledky. V případě kvantitativních dat by mělo být zřejmé, jak budou vypadat proměnné, které budete analyzovat, a popis statistického zpracování, v případě kvalitativních definitivní formát dat, předpokládaný charakter významové jednotky a popis postupu kódování či vizualizace (nejlépe na příkladu). V této pasáži předpokládáme velké a zřetelné využití zkušeností a poznatků z pilotáže.

Pilotáž. Stručná zpráva o provedené pilotáži ve zhuštěné struktuře empirické výzkumné zprávy: Co jsme se potřebovali dozvědět, co jsme udělali, co jsme získali (data), popis analýzy, závěry. Závěry by měly být zřetelně využity napříč celým projektem.

Publikace. V jakém recenzovaném časopise by byly výsledky navrhovaného projektu vhodné publikovat? V jaké podobě?

Časový plán, rozpočet, vybavení. Pokuste se o co nejlepší odhad. Zvažujte reálné náklady (vč. např. vlastního času), jako byste měli přesvědčit někoho, kdo by mohl projekt financovat.

Jména hodnotitelů. Kdybyste si mohli vybrat, kdo bude posuzovatelem vašeho projektu, koho byste navrhli? Jinými slovy, kdo v ČR a SR se tímto tématem zabývá?

Literatura.

Pilotáž

Cílem pilotáže je kriticky ověřit realizovatelnost navrhovaného výzkumného postupu (dá se to v navrhované podobě uskutečnit?) a orientačně posoudit, zda může vést k očekávaným výsledkům. Detaily se nutně budou značně lišit projekt od projektu; v každém budou nejisté prvky někde jinde. Minimální podoba pilotáže u fixních/kvantitativních projektů je administrace výzkumného postupu u několika účastníků. Více účastníků je potřeba na pilotáž testu, méně na praktické vyzkoušení experimentální procedury. Minimální podoba pilotáže u flexibilních/kvalitativních projektů je realizace výzkumných rozhovorů apod. se dvěma informátory a jejich analýza. V analýze doporučujeme triangulovat perspektivu tazatele s perspektivou týmového partnera.